Jolsvai András

Szoba kiadó

3.

Mielőtt hagynánk belépni hősünket élete új színterére, illene beszámolnunk arról az olvasónak, hogyan vesztette el az állását Zátony András nyolcvankilenc novemberében. Nos, úgy, ahogy milliók fogják elveszteni majd a következő években: megszűnt alóla a cég, ahol addig dolgozott.

Zátony, említettük már, a nyolcvanas évek második felét az Emberi Hang szerkesztőségében töltötte, a publicisztikai rovat vezetőjeként. Sokak által irigyelt állás volt ez, ha azt állítjuk, hogy nem kellett megszakadni a munkában, viszont egész rendesen fizettek, és a poszt magas társadalmi státusza sem volt elhanyagolható, keveset mondtunk. Zátony, aki első regényén dolgozott ekkor, afféle írói ösztöndíjnak fogta föl az egészet, elmaszatolva ezzel a maga számára az ilyenkor felmerülendő morális problémákat. Az Emberi Hangot formálisan a Patria Könyv-és Lapkiadó jelentette meg, míg a felügyeleti jogot a minisztérium gyakorolta fölötte. Praktikusan ez azt jelentette, hogy a munkatársakat (a főszerkesztővel meg a titkárnővel együtt nyolcan dolgoztak ekkoriban a lapnál) a minisztérium nevezte ki, de a kiadó foglalkoztatta. Mindez nem okozott semmilyen problémát, a lap harminc éves fennállása során minden ment a maga kerékvágásában, Faczér elvtárs kinevezte (kineveztette) az aktuális főszerkesztőt, aztán a nyakára küldött egy-két koloncot, a többieket kiválaszthatta ő, fönt jóváhagyták, az egészet finanszírozta a Zsemlyeházi elvtárs, a Pátria vezérigazgatója, a költségvetésből kapott bőséges apanázsból.

Hanem a nyolcvanas évek második felére végleg elfogyott a pénz. Nemcsak a Pátria pénze fogyott el, nemcsak a minisztériumé, hanem az egész országé. Mint egy toldott-foldott gumimatrac, amelyből a sok évtizedes szivárgás után hirtelen ömleni kezd a levegő. Mire felnéztünk, már lapos volt, menthetetlenül. A világ, mely rendíthetetlennek és mozdíthatatlannak tűnt sokáig, egyik percről a másikra kilehelte lelkét. Nem volt sehol. Nem döntötték meg, nem verték le, nem üldözték el (lesznek majd, nem is olyan sokára, akik így emlékeznek), hanem egyszerűen csak kiszenvedett.

Persze a halott még egy ideig növesztette a haját, körmét. Odafönt nem azt mondták, hogy mindennek vége, mindenki meneküljön, amerre lát, hanem hogy vannak nehézségek, elvtársak, de összefogással, el-

szántsággal úrrá leszünk rajtuk. És aztán jöttek az átszervezések, átütemezések, áttervezések, átverések hosszú, hosszú sorban.

Az Emberi Hang ekkoriban hatezer példányban jelent meg, s a fele el is fogyott: elvileg lehetett volna nyereséges is. De gyakorlatilag veszteséges volt, nem is kicsit. S nemcsak azért, mert pazarló módon működött, sem nem azért, mert az árát nem piaci módon állapították meg, hanem főleg azért, mert egy áttekinthetetlen mamutvállalat részeként esélye sem volt rá, ha megtudja, mennyit hoz, mennyit visz. De erre eddig nem is volt szükség. Eddig az Emberi Hang minden évben megkapta azt a pénzt, amit az előző évben megkapott – sőt, mindig egy kicsit többet – aztán fütyült a világra. A Tervhivatal betervezte, a minisztérium átutalta, a Pátria kifizette. A kultúra nem áru, mondták büszkén az illetékesek, és tartották a markukat.

Ámde a helyzet, mint jeleztük, drámai módon megváltozott. Egyszerűen nem maradt pénz, amit szét lehetett volna osztani. Az „átmeneti nehézségek" áthidalására odafönt kitalálták a varázsigét: kreativitás! „Oldjátok meg, elvtársak!" – mint a lavina, gördült lefelé a mondat a hegyről, hogy leérve agyonüssön mindenkit, akit csak ér. Csináljatok, amit akartok, csak tőlünk ne kérjetek pénzt, tárták szét a karjukat a döntéshozók, akik ekkoriban már főleg a saját átmentésükkel voltak elfoglalva.

A kulturális lapok piacán hamar kitört a pánik. Zsemlyeházi közölte a feletteseivel, hogy maga nem tudja finanszírozni a ráfizetéses folyóiratokat, a minisztérium pedig jobb híján létrehozott egy korlátolt felelősségű társaságot (nagy divat volt ez akkoriban, kiszervezni a feladatokat, aztán mutogatni a másikra, én nem tehetek róla, ő a hunyó), abba összegyűjtötte az összes lapot, majd azt mondta a Veres elvtársnak, aki egyszemélyi vezető (és vezetett) lett a kft.-ben, tegyen belátása szerint. A Veres elvtárs, aki a pártközpontból ejtőernyőzött az államapparátusba, először is létrehozott egy társadalmi zsűrit, voltak benne népiesek és urbánusok, voltak keményvonalasak és puhavonalasak, egyszóval a zsűri társadalmi összetételét tekintve tökéletesen megfelelt a változó kor követelményeinek, és megfelelt a Veres elvtárs kívánalmainak is, tudniillik, hogy a döntés ódiumát (hogy melyik folyóirat kap mostantól pénzt és melyik nem) levegyék az ő gyönge válláról. A Veres elvtárs tehát pályázatot írt ki a minisztérium fennhatósága alá tartozó kulturális folyóiratok számára a következő évi apanázs tárgyában, és mosta kezeit. A pénzből a lapok negyedét lehetett fenntartani, a többiek pedig legalább megtanulják az új idők szavát.

Az Emberi Hangot akkoriban (immár tizennyolc éve) a Szikra Béla főszerkesztette. Mi szüksége volt ennek a kozmikus méretű költőnek erre

az állásra, arra a Zátony az együtt töltött négy esztendő alatt sem tudott rájönni. Szikra a korszak dédelgetett kedvence volt, szerette a hatalom, szerette a kritika, szerették az olvasók szerte a világon, mert versei nem hiányozhattak egyetlen antológiából sem Fokföldtől le egészen a Hornfokig. Élhetett volna, mint Marci Hevesen, áradó szabadversekben aggódva az emberiség egészéért, de Szikra két kézzel kapaszkodott ebbe a főszerkesztői székbe, pedig nem érdekelte az irodalom, a magáét kivéve, és azt a kötéltáncot is, melyet ez idő szerint a folyóiratok vezetői jártak a politikai elvárások vékony kötelén a művészi szabadság örvénye fölött, nehezen viselte. Akárhogy is, Szikra ragaszkodott a stallumához, s ragaszkodott az Emberi Hanghoz is, melyet félig-meddig a saját gyermekének tekintett. Hiába lépte át már jó ideje a nyugdíjkorhatárt, a politika legfelső vonalába tartozó támogatói segítségével visszavert minden támadást.

Amikor Szikra megértette, hogy neki is, mint mindenki másnak, pályáznia kell a jövő évi pénzekre, rettenetesen megsértődött. Hogy neki, aki egész életét a magyar kultúra felvirágoztatására fordította, neki, akinek neve a Föld távoli pontjain is ismerősen cseng, neki, aki (nézete szerint) mérföldekkel emelkedik ki a hazai irodalmi élet lapályából, neki kellene itt kuncsorognia, hogy tekintetes esküdtszék, méltóztassanak engemet némi apanázsban részesíteni, ez felháborította. Így aztán nem azt tette, amit a többi főszerkesztő tett (akik vagy a zsűritagokat próbálták korrumpálni, vagy az átmenet újonnan feltűnt politikusait környékezték meg, vagy bankelnököknél és nagyvállalati igazgatóknál kilincseltek), hanem sértettségében bejelentette, hogy az Emberi Hang ezzel befejezte állócsillagszerű pályafutását. A lelke mélyén persze azt remélte, hogy Magyarország egy emberként jajdul fel erre a hírre, az nem lehet, kiáltják hörögve az irodalombarátok, az Emberi Hang élt, él és élni fog, amíg világ a világ, de igazából senkit sem érdekelt az Emberi Hang megszűnése. Sőt, az illetékesek bizonyos megkönnyebbüléssel vették tudomásul a folyóirat önkéntes alkonyát. Zsemlyeházinak nem kellett fizetnie tovább a kiadásokat, az új zsűrinek pedig eggyel kevesebb éhes szájat kellett betömnie. Különben is, alakult ki hamar a közvélekedés, az Emberi Hang régen túlélte magát, egy őskövület volt a változás korában, a legjobban teszi, ha kimúlik önként. (És most attól tekintsünk el, hogy a folyóirat jogi értelemben nem volt Szikra Béla tulajdona, megszüntetnie sem állott volna módjában.)

Szikra tehát a decemberi számba írt néhány lírai, emelkedett búcsúmondatot, aztán összehívta a szerkesztőséget, és útjára bocsájtotta munkatársait. Majd visszavonult jól kipárnázott nyugdíjába.

Zátony András (ellentétben az idősebb kollégákkal) nem rázta meg ez a fordulat. Nem igazán fogta fel, mi történhet vele. Nem is foghatta: az

ő nemzedékének a munkanélküliség olyan történelmi kategória volt, mint a matriarchátus vagy a jobbágyfelszabadítás. Majdcsak lesz valahogy, gondolta. Érti a szakmáját, bizonyos neve is van, harmincöt éves, egészséges, mi baja lehetne. Zátony (mint oly sokan ebben az országban) a Nagy Imre-temetés óta homályosan sejtette már, hogy itt egy másik logikájú világ következik, de azt gondolta, attól neki semmi félnivalója nincs. Ha tényleg olyan idők jönnek, hogy aki tehetséges és szorgalmas, úgyis boldogul, akkor mitől kéne tartanom, kérdezte magától némileg magabízón, és jókedvűen beledőlt a nyugatról érkező friss szelekbe.

4.

Sebeshegyi Kálmán nem nyújtott kezet. Végigmérte Zátonyt, szépen, komótosan, a feje búbjától egészen a bokájáig, mint a gonosz boszorka Jancsit és Juliskát, és valami olyasféle kifejezés ült az arcára, mint a Grimm-mese boszorkányának, hogy ez bizony nagyon soványka, ennyi pénzért húsosabbat is kaphattam volna.

– Én vagyok itt a vezérigazgató – mondta Sebeshegyi, bizonyos hitetlenkedő büszkeséggel – így is kell szólítani. A többit meg majd a Dodó elmagyarázza!

Azzal egy intéssel véget is vetett az audienciának, Zátonynak a száját se kellett kinyitnia, máris befejeződött hivatalos felvételi ceremóniája. Behúzta maga után a vezérigazgatói szoba ajtaját, téblábolt előtte egy kicsit, aztán úgy döntött, amíg a Mérei elvtárs (nyilván ő a Dodó, neki kell lennie) nem kerül elő, végigjárja a céget, és bemutatkozik mindenkinek.

1990. január másodika volt, kedd, délelőtt fél tíz.

Zátony András hosszasan gondolkodott, hány órakor illik megjelenni új munkahelyén. Felhívhatta volna persze a Mérei elvtársat, ha tudta volna a telefonszámát. De nem tudta. Sőt, eddig a keresztnevét sem tudta (József, ezek szerint), ahogy a lakcímét sem: ahhoz meg igazán nem fűlött a foga, hogy a telefonkönyvben található harminckét Méreit végighívja. Így aztán az ösztöneire kellett hallgatnia, azok pedig a kilenc órás kezdést súgták neki. (Zátony Andrásnak mindeddig két munkahelye volt, az Ékezet meg az Emberi Hang: utóbbinál biztosra ment, ott korábban előfordult már szerzőként is, jól tudta, hogy egy folyóirat szerkesztőségébe élő ember nem teszi be a lábát tizenegy előtt, de az Ékezettel bizony alaposan megjárta. Egyetem után, szeptember elsején kellett jelentkeznie első munkahelyén, persze, senkit nem ismert ott, kérdezősködni restellt volna, így aztán osztott és szorzott, és végül oda jutott, hogy egy ilyen értelmiségi munkahelyen tíz óra előtt nem kezdődhet az élet. Alaposan

tévedett: az Ékezetnél minden munkatársnak fél nyolcig fel kellett írnia magát a főszerkesztői szoba elé helyezett stokin pihenő jelenléti ívre, különben azt a napját kivehette fizetés nélküli szabadságként. Harczos elvtárs, a kiadó legendás múltú igazgatója az elhárítástól érkezett anno a kultúrába: azoknál az intézményeknél, ahol ő korábban otthon érezte magát, korai órákon kezdhették az elhárítást. Így aztán, mire hősünk tíz előtt néhány perccel megjelent vadonatúj munkahelyén, a titkárságon már fogalmazták is a felmondólevelét – végül megúszta egy szóbeli figyelmeztetéssel.)

Ezúttal telibe talált a kilenccel, a Pagátnál épp, hogy kezdődött az élet, mely legfőképpen a reggeli-készítés formájában perfektuálódott. A nemrég még a hazai tisztítóhálózat fellegvárának számító saroküzletben lázas munka folyt. Férfiak érkeztek megrakott cekkerekkel, melyekből zsemlék, felvágottak, vajak, szalonnák, sajtok, májasok kerültek elő, hozzá üveges savanyúságok, uborka és gyöngyhagyma. Egy fiatal férfi szuszogva cipelt fel egy nagy tepsit az emeletre – az egykor tágas légterű üzlethelyiséget megsüvegelendő ácsmunkával vertikálisan két részre osztották nemrég, felül volt a vezérigazgatóság meg a szerkesztőség, alul minden más, a műszaki igazgatóságtól a beszerzési osztályon át a könyvelésig: egy külső szemlélő persze csak tetszőlegesen elhelyezett íróasztalok és székek tömegét látta volna, ha arra vetődik –, a tepsiben frissen kisült hurkák és kolbászok voltak, illatuk vastag csíkot húzott keresztül az egész cégen, mint a szuperszonikus repülők. Mögötte egy hozzá hasonlatos másik férfi lépkedett felfelé a lépcsőn, hóna alatt két vekni kenyérrel. Zátony, aki sorban bemutatkozott mindenkinek, kénytelen volt megállapítani, hogy a Pagátnál a munkatársak felfokozott izgalmi állapotban léteznek, és sok tekintetben hasonlítanak egymásra – például abban, hogy mindenki jelentős súlyfelesleggel rendelkezik. Az a lakoma, mely a szeme előtt zajlott, persze, éppen elégséges magyarázattal szolgált erre a súlyfeleslegre.

Fél tizenegy körül (még folyt a reggeli) megérkezett a Mérei elvtárs (mostantól, a megváltozott tényeknek megfelelően főszerkesztő úrnak fogjuk őt nevezni), s átlátva a helyzetet rögtön azt javasolta, a lapszerkesztőség tartson évindító értekezletet, a srégen szemben található sörözőben. A söröző voltaképpen egy fénykorán túlesett talponálló volt, ahol délelőttönként csak néhány menthetetlen alkoholista darvadozott. Mérei hozott két korsó sört a pléhlemezes söntéspulttól, aztán a két férfi felkönyökölt a szuterénsöröző egyetlen ablakpárkányára, és munkához látott. Mérei komótosan megtömte a pipáját, Zátony rágyújtott – meztelen Symphoniát szívott kölyökkora óta – aztán kortyolgatva, pöfékelve kibámultak az ablakon.

– Sosem láttam még trolibuszt alulnézetből – mondta Mérei hosszú hallgatás után.

– Milyen finom novellát lehetne írni erről – merengett Zátony – Lábak, ez lehetne a cím. Az ember elálldogál egy ilyen félpince-magasságban, és figyeli az utcán zajló eseményeket. Cipőket, táskákat, kerekeket, kutyákat, és megírná, amit lát. Mintha a valóság felső szeletét valaki levágta volna. Mintha az élet véget érne a térdek magasságában.

– Ne igyál többet! – mondta Mérei főszerkesztő.

Zátony megfogadta a tanácsát, délelőttönként egyébként se szokott inni, a Pagát-beli penetráns hurkazsír-szag különben is felkavarta a gyomrát, elég volt neki ennyi. „A túlságosan erős kezdés megbosszulta magát!", jutott eszébe egy mondat, melyet a minap olvasott a Népsport egyik tudósításában. Mérei önmagára nem vonatkoztatta a korlátozást, megivott még három korsóval, s közben csak ilyen mondatok hagyták el az ajkát, mint „na, ez meg melegebb" vagy „már a kőbányaiban sem bízhat az ember", aztán tizenkettő után, amikor kezdett megélénkülni a kocsma, egyszer csak kihúzta magát, és annyit mondott.

– Tegyük el magunkat holnapra!

Amit Zátony András úgy értelmezett, helyesen, hogy ezen a napon véget ért a munkaidő.

Amikor Luca délután, a szokásos időben, felhívta, hogy megkérdezze, hogy ment, Zátony vállat vont. Kár, hogy az asszony ezt nem láthatta a membránon keresztül.